

AZ ELIT SZOCIOLÓGIAI FOGALMÁRÓL*

Az elit kifejezésnek már sokféle értelmezése között szép számmal vannak olyanok is, amelyek mindenféle összehasonlítást lehetetlenné tesznek. Az elitkutatások esetében különösen igaz, hogy „minden a definíción múlik”, hiszen egészen más jellemzők és társadalmi szerepek kapcsolhatók az elit eltérő értelmezéseihez. Ebben a fogalmi sokszínűségben megengedhetetlen az elit szót ismert jelentéstartalmúnak feltételezni. A kutatók egy része átsiklik a definíciós problémák felett vagy nagyon leegyszerűsítő meghatározással él. Ahhoz, hogy ezt elkerüljük, áttekintjük az eddig használt legfontosabb definíciókat.

A különböző elitmeghatározások csoportosítása többféle módon lehetséges.

1. *A társadalom tagoltságának megközelítése szempontjából.* Ebben a tekintetben ki kell emelnünk Aron (1974) klasszifikációját, amelyben megkülönböztet nominalista, illetve realista társadalomfelfogást. Bár a kategória-elnevezések korántsem elfogulatlanok, a megkülönböztetés az elitértelmezések szempontjából nagy jelentőségű.

A nominalista társadalomfelfogás folytonos társadalmat feltételez, melyben a különböző társadalmi csoportok elhatárolása csupán formális, mesterséges. Természetesen e felfogás szerint is van értelme a társadalmi csoportok (rétegek) vizsgálatának, azonban a csoporthatárok megvonása önkényes, és csak statisztikai szempontból van jelentősége. Ebben a vonatkozásban az elit sem különül el élesen a társadalomtól, kultúrájában a felső rétegekkel hasonló vonásokat mutat. Ide sorolhatók a különböző stratifikációs elméletek és az empirikus rétegződés-vizsgálatok.

A realista társadalomfelfogás szerint a társadalom alapvetően tagolt. Ide tartoznak többek között az osztályelméletek vagy a klasszikus és neELITISTA irányzatok. Az elit kifejezés önálló értelmet nyer: a társadalmi viselkedés megértéséhez külön magyarázó változóként szolgál.

2. *A fogalom szegmentális szűkítettsége szempontjából.* Eliten sokan kizárólag a politikai elitet értik, mások kiterjesztik a definíciót a gazdasági, kulturális, esetleg a katonai elitre is, és léteznek olyan elméletek is, amelyek minden társadalmi kontextusban értelmezik az elitfogalmat.

* Készült a Rajk László Szakkollégiumban. Ezúton szeretnék köszönetet mondani Janky Bélának, aki értékes megjegyzéseivel és észrevételeivel, valamint a szerkesztési munkák során nyújtott segítségével az írás megszületésében elvülhetetlen érdemeket szerzett. Ugyancsak köszönet illeti Lengyel Györgyöt a cikk írása közben nyújtott segítségéért.

3. *A fogalom személyhez kapcsolhatóságának szempontjából.* Itt Marger (1981) megkülönböztetését emeljük ki, aki szembeállítja a természetes elit és a szervezeti elit koncepcióját. A természetes elit modelljeiben az elit tagjai pszichológiai alapképességeiknek köszönhetően emelkednek ki a tömegből.

A szervezeti elit koncepciója szerint az elit a modern társadalmak elkerülhetetlen velejárója, hiszen a komplex intézményi struktúrának szüksége van vezető csoportra. Ez a csoport olyan személyekből áll, akik a szervezeti kereteknek „köszönhetik” specifikus tulajdonságaikat.

4. *A fogalom orientációja szempontjából.* Ezen azt értjük, hogy az adott definíció milyen tartalmi irányultságú: az értelmezést képességbeli, *hatalmi* vagy *pozicionális-strukturális* kondíciókhoz köti. Ez a csoportosítás némileg rokonítható az előzővel, mivel a természetes elit koncepciója és a képességbeli orientációjú definíciók könnyen megfeleltethetők egymásnak. Ez a klasszifikáció a társadalmi intézményrendszer tényleges és formális hatalmi-döntéshozói pozícióinak szétválasztásával nyújt többet az előzőnél.

A továbbiakban a definíciók és értelmezések számbavételénél ez utóbbi klasszifikáció fonalát követjük, azonban ahol fontosnak tartjuk, utalunk a másik három csoportosítás szerinti elhelyezésre is.

Személyes képességekhez kötött definíciók

Az „elit” kifejezést a 17. században az üzletelők kitűnő minőségű portékájuk jellemzésére használták. Jelentése csak később terjedt ki a felső társadalmi csoportok megjelölésére, többek között a főnemességre vagy a hadsereg különleges osztagaira (Bottomore 1993: 1).

A terminus nemigen terjedt el a társadalomtudományi és a politikai írásokban. Európában csak a 19. század végén kezdték el használni, a megjelenő elitszociológiai elméletek, főként Wilfredo Pareto írásai nyomán. Az angolszász társadalomtudósok körében azonban csak az 1930-as évektől terjedt el általánosan.

Pareto társadalmi elitértelmezése rokonítható a szó eredeti jelentéstartalmával. Amint léteznek legkiválóbb áruk, ugyanúgy léteznek bizonyos szempontok alapján legkiválóbb emberek is. Ezek köre a következőképpen határozható meg: rendeljünk minden ember tevékenységéhez egy indexet. Majd „képezzünk ... osztályt azokból, akiknek a legmagasabb indexszámuk van abban az ágazatban, amelyben tevékenységüket kifejtik, és nevezzük azt az osztályt *elitnek*” (Pareto 1972: 2031§). Pareto két részre bontja ezt az osztályt: azok, akik közvetlen vagy közvetett módon jelentős szerepet játszanak a kormányzásban, alkotják a *kormányzó elitet*, a többiek pedig a *nem-kormányzó elitet* (Pareto 1972: 2032§).

Pareto szerint, mivel nem léteznek olyan tesztek, amelyek alapján lemérhetnénk az emberek tevékenységének kiválóságát az egyes területeken, ezt bizonyos címek helyettesítik. Így „a kormányzó elitben azok találhatók, akik bizonyos rangú politi-

kai funkciók címét viselik, például: miniszter, szenátor, képviselő, miniszteri osztályvezető, fellebbviteli bírósági elnök, tábornok, ezredes stb.” (Pareto 1972: 2035§). Azonban Pareto maga is belátja, hogy e címek viselői nem feltétlenül felelnek meg a kormányzásra leginkább alkalmas személyeknek, hiszen szó lehet öröklés, rokonság vagy más kapcsolatok útján szerzett címekről is. Pareto azonban ezeket az eseteket kivételesnek tekinti.

Pareto meghatározó irányzatot indított el az elitkutatásokban: a „természetes elit” koncepcióját többen is átvették. Ugyanakkor arról sem feledkezhetünk meg, hogy elmélete ideológiai alapjává vált Mussolini fasiszta mozgalmának is.

A neoeilitista irányzatokból Lasswell megközelítését emelhetjük ki, aki korai műveiben átvette Pareto elitmeghatározását: „Azon kevesek, akik valamely értékből a legtöbbet kapják” (Lasswell 1934: 3). Később leszűkítette elitértelmezését nagyjából arra a körre, amelyet Pareto kormányzó elitként definiált. Az elit ezek után Lasswellnél tisztán a politikai elitet jelenti. Ehhez a korrekcióhoz azonban Lasswellnek át kellett értékelnie az eredeti elitfelfogását, hiszen meg kellett találnia azt az ismérvet, amely alapján a politikai elit elkülöníthető a társadalom más legkiválóbb embereitől. Mint írja, a politikus abból fakadóan *koncentrálja a hatalmat*, hogy olyan személyében rejlő értékekkel, tulajdonságokkal jellemezhető, amelyek másokból hiányoznak (Lasswell 1948: 22). Ez a fogalmazás bizonyos tekintetben még radikálisabbnak tekinthető, mint a paretói, hiszen nemcsak a kormányzáshoz, hanem a hatalom koncentrációjához is legitimációt teremt.

Lasswell későbbi műveiben újra és újra átértékeli elitdefinícióját: egyre hangsúlyosabban a hatalom felől közelíti meg a kérdést, távolodva a természetes elit koncepciójától.

Hatalmi orientációjú definíciók

Ebbe a csoportba sorolható az elitértelmezések döntő hányada, ami persze nem zárja ki, hogy sok tekintetben nagyon eltérnek egymástól.

A marxi osztálykonceptióban az uralkodó osztály a hatalom megtestesítője. Több neomarxista teoretikus ezt az osztályt azonosítja az elittel (Poulantzas 1978; Miliband 1989).

Hasonló megközelítéssel találkozunk Gaetano Moscánál. Ő két osztályra bontja a társadalmat: az uralkodókra, és azokra, akik felett uralkodnak. Mindig az uralkodó osztály a kisebb létszámú, és kezében összpontosítja a hatalmat (Mosca 1939: 50). A hatalom forrása azonban többértű, mint Paretónál. A személyes karakterisztika mellett strukturális és szervezeti tényezők is szerepet játszanak. Az uralkodó osztály hatalmának legfontosabb forrása éppen az, hogy egy szervezett kisebbség konfrontálódik a szervezetlen többséggel. Az elitnek, amely megegyezik az uralkodó osztállyal, tehát összefoglalóan a szervezettsége, a személyes attribútumai és társadalmi ereje biztosítja a helyét a politikai hierarchia tetején.

Mills az, aki felhívja a figyelmet a fenti meghatározásokban rejlő fogalmi zavarra. Az „uralkodó osztály” ugyanis elhibázott szókapcsolat, mivel az „osztály” kifejezés gazdasági terminus, az „uralom” pedig politikai. Az uralkodó osztály fogalma ennél fogva eleve elfogadottnak tételezi fel azt az elméletet, miszerint egy gazdasági értelemben vett osztály politikailag uralkodik (Mills 1972: 277).

Mills különbséget tesz hatalmi és uralkodó elit között. Mindez Max Weber meghatározásán alapul, amely szerint hatalomnak nevezzük az akarat másokkal szembeni érvényesítésének lehetőségét, uralomnak pedig az elfogadott parancsnoklás lehetőségét (Weber 1987: 77). Az uralkodó elit ezek alapján mindig legitim, viszont a hatalmi elit korántsem biztos, hogy az. Másrészt az aktuális elitről csak hipotézisként állíthatjuk, hogy „uralkodó”.

Az alakontextusban az elit kifejezés Millsnél is a hatalmi elitet jelöli. S mivel ez esetben a hatalom kategóriájában kell gondolkodnunk, fontos kérdés, hogy hol, azaz milyen mértékű hatalomnál húzzuk meg az elit határát. Mills az Egyesült Államok elitjének meghatározásakor azokat tekinti az elit tagjainak, akik országos jelentőségű kérdésekben döntenek. Ezek pedig azok, akik az intézményi hierarchia legtetetjén foglalnak helyet, és nemzeti szintű döntési kompetenciájuk van, azonban ez semmiképpen sem akkora, hogy kontrollálhatnák a történelmet. Az elit három szegmensét említi: a politikai, a gazdasági és a katonai elitet.

Raymond Aron, úgy tűnhet, elfogadja az uralkodó elit hipotézisét, hiszen egy tetszőleges társadalomban elitnek azt a kisebbséget tekinti, „amely megtestesíti a közösség feletti uralom funkcióját” (Aron 1950: 9). Mivel a weberi értelmezést alapul véve nem mindig létezik *per definitionem* ilyen kisebbség, sokkal inkább azt kell gondolnunk, hogy Aron egybemossa az uralkodás és a hatalomgyakorlás kifejezések jelentését, és eliten a közösség felett hatalmat gyakorló kisebbséget érti.

Ezt alátámasztja az elitbe tartozók körének meghatározása is. Olyan vezető csoportokat említ Aron, amelyeknek tényleges és jelentős hatalma van a modern társadalomban. Az elitet a következő öt részcsoportha osztja: politikai vezetők, kormányzati tisztségviselők, gazdasági vezetők, a különféle tömegszervezetek vezetői és a katonai előljárók. Ezt a csoportosítást sok későbbi tanulmány átveszi, mint amely hozzávetőlegesen pontosan írja le a hatalmat birtokló elit összetételét.

Lasswell későbbi műveiben ugyancsak a hatalom kérdése felől közelíti meg az elitet, amelyet szerinte a társadalom manipulálásának képessége különböztet meg a társadalom többi részétől (Lasswell 1936: 309). Ezt a definíciót a későbbiekben tovább pontosítja: teljességgel a hatalomeloszlás terminusaiban megragadva az elit értelmezését: „Az elit a legnagyobb hatalommal rendelkezők köre egy csoportban, a közép-elit tagjai kevesebb hatalommal rendelkeznek, és a tömeg a legkevesebbel” (Lasswell–Kaplan 1950: 201).

Putnam ugyancsak a hatalomból való részesedés mértékét tekinti az elit megkülönböztetőjének. Értelmezése szerint az elitet a „hatalmi piramis csúcsán vagy annak közelében” álló emberek alkotják (Putnam 1976: 4).

Mindezek a definíciók azonban kívánni valókat hagynak maguk után. Ahhoz, hogy be tudjuk határolni a „legnagyobb hatalommal rendelkezők” körét, vagy meg tudjuk szerkeszteni az adott közösség vagy társadalom hatalmi piramisát, mindekelőtt a *hatalom* terminust operacionalizálhatóvá kell tennünk. Nem véletlen, hogy ez a törekvés főleg a politikai elit kutatói körében teljes, hiszen ebben a szegmensben a legkézenfekvőbb a hatalom elitformáló szerepe. Vannak, akik éppen emiatt kizárólag a politikai elitet tekintik *elit*nek. Mindazonáltal más alrendszerekben (elsősorban a gazdasági, adminisztratív és katonai elit esetében) is lehet értelme a hatalom-alapú megközelítésnek, és léteznek olyan területek is, ahol ez sokkal inkább vitatott: így például a kulturális szféra. (Most természetesen fejtegetésünk csak addig a pontig halad, hogy *ha* belefoglaljuk az elitkonceptióba ezeket a területeket is, akkor van-e értelme a hatalom oldaláról megragadni egységesen az elit mibenlétét.)

Guttsman (1960) csak a politikai elitet vizsgálja, és attól a kérdéstől függetlenül, hogy ez megegyezik-e a teljes elittel, vagy sem, a politikai elitre önálló meghatározást ad. Esetében az operacionalizálás eszköze a hatalom megfeleltetése bizonyos pozíciókkal. A (politikai) elitbe tartozóknak tekinti ily módon a kormányzatot, a politikai hivatalnokokat, a törvényhozó és képviselői testületek tagjait: tehát azokat, akik hatalmukat választás vagy kinevezés útján gyakorolják. Kizár értelmezéséből mindenkit, aki valamilyen más elv alapján jutott pozíciójához; nem tekinti az elit tagjainak például a szenioritás révén megszerzett katonai rangok viselőit.

Valójában semmilyen garancia nincs arra, hogy az egyéb utakon felső pozíciókhoz jutók nem rendelkeznek tényleges hatalommal. Ennélfogva ha továbbra is ragaszkodunk definíciónkban a hatalom-orientációhoz, túl kell lépünk Guttsman meghatározásán.

Higley és szerzőtársai (1976) meghatározása szerint az elitbe sorolhatjuk mindazokat, akik személy szerint tartós befolyással rendelkeznek a társadalmi ügyek intézésében. Ebben a definícióban mind a „személy szerint”, mind a „tartós befolyás” kifejezésen különleges hangsúly van, hiszen segítségükkel kizárhatjuk mind a „modern társadalom szervezeti komplexitásához szükségszerűen kapcsolható” vezetőréteg-értelmezést, mind a napi végrehajtó feladatokat ellátók elithez sorolását. Ezáltal az elitfelfogásunk kétségtelenül inkább összhangba kerül az elfogadott hatalomdefinícióval. Higley és munkatársai meghatározása alapján a nagy és komplex szervezetek meghatározó, stratégiai pozícióit betöltő személyei fognak az elitbe tartozni.

Field és Higley (1980: 20) értelmezése tovább tisztázza a helyzetet:

„Mit értünk eliten? Elöljáróban elég azt mondanunk, hogy az elitbe azok a személyek tartoznak, akik stratégiai pozíciókat foglalnak el az állami és a magántulajdonban lévő hierarchikus szervezetekben (például kormányok, pártok, hadseregek, termelő vállalatok, szakszervezetek és más szervezetek, amilyenek a média vagy vallási és oktatási szervezetek, különböző szervezett tiltakozó mozgalmak stb.). Amikor a *nemzeti* elitek érdekelnek, mint itt, ezek a szervezetek azok, ame-

lyek elég nagyok, vagy legalábbis elég nagy hatalmuk van ahhoz, hogy az őket irányító személyeknek személy szerint állandó és komoly befolyásuk legyen a nemzeti politikára.”

Ez az értelmezés már mindkét fontos kritériumnak megfelel: egyrészt ragaszkodik a hatalom terminusa felőli megközelítéshez, másrészt, ezzel összhangban, a gyakorlati kutatás számára is precíz támpontokat nyújt.

Ezek a támpontok azonban alapjában véve pozicionális jellegűek, kizárják a vizsgálatból a „háttérben meghúzódó” valódi döntéshozókat. Az természetesen ismét csak értelmezés kérdése, hogy a pozícióval nem rendelkező, „szürke eminenciás” („tanácsadó”) réteg, amely a társadalom „szeme” elől lényegében rejtve marad, belefoglalható-e az elitbe. Ha ragaszkodunk a hatalom-orientált megközelítéshez, akkor mindenképpen igennel kell válaszolnunk erre a kérdésre.

Ennek a körnek a gyakorlati behatárolása nem egyszerű feladat. Nem véletlen, hogy az elitkutatások legnagyobb része megfelelnek erről a csoportról. Robert Dahl talán az egyetlen, aki miközben konzekvensen a hatalom terminusaiban írja le az elitet, sikeres kísérletet tesz az empirikus alkalmazására. Bár kizárólag a politikai elit kutatásával foglalkozik, módszere gyümölcsöző lehet más szegmensek vizsgálatánál is. Dahl nem az egyes személyek és nem is az egyes pozíciók felől közelít, hanem a konkrét döntéseket tekinti kiindulópontnak. Megvizsgálja, hogy a nagy jelentőségű döntések esetén ki kezdeményezett sikeresen, illetve kinek állt módjában megvétózni az adott kezdeményezést. Ez a tényleges döntéshozói kör jelenti a szigorú értelemben vett hatalmi elitet (Dahl 1961). Módszere ellen felhozható, hogy ezt követve az elit meghatározása meglehetősen esetlegessé válik. Mivel nehezen vehető számba minden fontosnak tekinthető döntés, ez azzal jár, hogy nagyon sokan kimaradnak az elitmeghatározásból, holott valójában megilletné őket a besorolás. Így az ezen a módon kapott elitminta nemhogy teljes, de reprezentatív sem lesz. Az esettanulmányok segítenek megérteni a tényleges döntéshozatali mechanizmusokat, azonban az elit specifikus tulajdonságai valószínűleg nagyobb torzítással írhatók csak le, mint az előző módszerek esetén.

A Dahllal szemben felhozott másik ellenvetés: annak megítélése, hogy ki gyakorolja a tényleges hatalmat, azaz ki tartozik a hatalmi elitbe, kizárólag a „nagy jelentőségű döntések” behatárolásán múlik (Alba 1971). Bizonyos kontextusban bármely értelmezésnek felróható: az, hogy ki kormányoz, csakúgy, mint az, hogy az elit milyen jellemzőkkel bír, nagymértékben függ a definíciótól.

Pozicionális-strukturális orientációjú definíciók

A hatalom terminusa felől közelítő definíciókhoz képest viszonylag kevesebb azoknak az értelmezéseknek a száma, amelyek az elitet szigorúan bizonyos pozíciók hozzárendelésével határozzák meg. Általában empirikus kutatásokról van szó, amelyek számára a betöltött pozíció könnyen kezelhetőnek tűnik.

Ornstein és Stevenson meghatározása szerint az elitbe tartoznak „azok az egyének, akik a legmagasabb hivatali pozíciókat töltik be a társadalom különböző intézményeiben” (Ornstein–Stevenson 1981: 752). Azaz náluk az elit a szó szerint értelmezett ranglétra felső fokát jelenti.

A *szervezeti elit* felfogásai szerint kimondottan is az intézményekhez kapcsolódik az elit fogalma. Az emberek változhatnak az adott posztokon, és ezekkel a változásokkal együtt változik az elit személyi összetétele is.

Dye szerint például az elitbe tartozónak vehetjük azokat, „akik hatalmi pozíciókat foglalnak el nagy intézményekben” (Dye 1983: 7). Lényegében ezzel ekvivalens Giddens meghatározása is: „Egyének, akik formálisan definiált hatalmi pozíciókat foglalnak el társadalmi szervezetek vagy intézmények élén” (Giddens 1974: 4). Ezekben az értelmezésekben a *hatalom* nem az egyes személyekhez, hanem az intézményi pozíciókhoz kötött.

A hatalom strukturális beágyazottságának elmélete az elitről nagyjából a pozicionális és a hatalmi orientációjú értelmezések szintézisének tekinthető. Dornhoff és Dye definíciója kitűnő összefoglalót ad ennek az irányzatnak az elit-koncepciójáról: „A »hatalmi struktúra« a szervezetek és szerepek azon hálózata egy városban vagy egy társadalomban, amely felelős az általános társadalmi struktúra fenntartásáért és új politikai kezdeményezések formálásáért. A »hatalmi elit« azoknak az embereknek a halmaza, akik az individuális szereplők a hatalmi struktúrában” (Dornhoff–Dye 1987: 9).

Zartman ugyancsak a hatalmi és a pozicionális megközelítés szintetizálására törekszik definíciójában, mégpedig az elit kettébontásával. Az *elit magjának* (core elite) tekinti a legfelső pozíciókat betöltő igen kis számú egyént, és azokat, akiknek velük egyenlő szerepük van a döntéshozatalban. Az *általános elit* pedig azokat az embereket jelöli, akik állandó kapcsolatban állnak a core elite tagjaival, és emiatt olyan helyzetben vannak, hogy befolyásolni képesek a komoly döntéseket (Zartman 1982: 1).

A demokratikus elitizmus irányzatának képviselői tagadják, hogy az elitet a hatalom kategóriáiban lehetne megragadni, csak azokat tekintik az elit tagjainak, akiket a társadalom elitként elfogad. Számukra tehát csak a mills-i kategóriákban *uralkodó elitnek* értelmezett csoport jelenti az elitet. Ennek a csoportnak a körülhatárolását objektív kritériumokhoz kötik, ami nem jelent mást, mint a betöltött különböző posztok szem előtt tartását. A bekerülés kritériuma tehát a pozíció: „pozíció egy hierarchiában, legyen az politikai, katonai, adminisztratív, gazdasági; akár kabinettagsággal, ranggal, fokozattal vagy jövedelemmel méri” (Clifford–Vaughan 1980: 320).

A gazdasági elit értelmezései

A gazdasági elit fogalma az általános elitdefiníciókhoz hasonlóan gazdasági hatalomhoz, gazdasági pozíciókhoz vagy a gazdasági életben különleges karakterszempontokhoz köthető. Meghatározása akkor lesz konzekvens, ha az általános elitdefinícióval megegyező orientációjú.

Ez nem jelenti azt, hogy, mondjuk, a gazdasági hatalom ugyanolyan természetű lenne, mint a politikai; vagy hasonló képességek segítenék a politikai, illetve a gazdasági elitbe kerülést. Az is csak hipotézis, hogy a gazdasági elit teljesen leválasztható más elitektől, sőt kérdéses, hogy beszélhetünk-e egyáltalán külön gazdasági elitről. Az, hogy a gazdaság és a politika a társadalomban mennyire képeznek külön alrendszereket, a társadalomtudósokat régóta foglalkoztatja; erre a vitára itt nem kívánunk kitérni. Az elit vonatkozásában is számos kutatás foglalkozik az egyes szegmensek összefonódásával, a gazdasági hatalom politikai tökévé formálásával, illetve a politikai hatalom gazdasági pozíciókra váltásával.

Mi a továbbiakban kizárólag a gazdasági alrendszer működése szempontjából vezető döntéshozókra koncentrálunk. Ezen kör behatárolása hasonló problémákba ütközik, mint amelyek az általános elitdefiníció kapcsán merültek fel.

Elsősorban James Burnham (1965) már-már klasszikussá vált művét kell kiemelni. Bár Veblen (1992) már korábban felhívta a figyelmet a menedzserek térnyerésére, Burnham volt az, aki a „menedzserek forradalmának” elméletével erre kellő hangsúllyal rámutatott. Burnham megkülönbözteti a *kapitalista* és a *menedzserei* társadalmat; ez utóbbiban már nem a tulajdonosok, hanem a menedzserek kontrollálják a termelést. A gazdasági döntéshozók köre változott meg, ez jelenti a „forradalmi változást”, azaz a fogalomrendszer középpontjában itt is a gazdasági hatalom áll.

Burnham ugyanakkor a gazdasági elit rekrutációjának vizsgálatakor a személyes karakterisztika jelentőségére irányítja a figyelmet, és ezzel a *természetes* elit koncepciójához közelít. A menedzsereket két csoportra osztja, egyrészt a tudósok és technokraták csoportjára, másrészt a vezetőkre és a termelési folyamat koordinátoraira. Mindkét csoportba olyan személyek fognak kerülni, akik kellően rátermettek az adott feladatra, ami annyit jelent, hogy a gazdaság kitermeli a saját elitjét, mégpedig hatékony módon.

Több klasszikus teoretikus is kiemeli, hogy a piac jutalmazza a helyes szelekciót, ebből fakadóan ténylegesen a személyes jellemvonásai és képességeik alapján legmegfelelőbb emberek kerülnek a fő gazdasági döntéshozói pozíciókba. Fontos hangsúlyoznunk, hogy ebben a vonatkozásban a pozicionális-strukturális definíció használata meglehetősen félrevezető lehet. Hiszen ha csak a nagyvállalatok felső vezetőit tekintjük az elit tagjainak, megfelelkezünk az üzleti sikeresség kritériumáról. Mint ahogy Bendix és Howton írja, az elit tagsági kritériumai közé egy sor egyéb tényező is tartozik, úgymint a presztízs, a jövedelem, a társadalmi és politikai

befolyás, az adott cég nagysága és sikeressége, a kapcsolatháló kiterjedtsége, az alárendeltek száma, a civil szférában kifejtett aktivitás stb.

Ezen a ponton egy nagyon fontos megkülönböztetést kell tennünk. Mind Burnham (1965), mind Bendix és Howton (1962), mind Mills (1963) írásai *kizárólag az üzleti elitről szólnak*. Az üzleti elit azonban sohasem fedí le a teljes gazdasági elitet. Az állam részvétele a gazdaságban meghatározóvá vált, így nem hagyhatjuk figyelmen kívül az állam által delegált gazdasági döntéshozókat. Minél nagyobb az állami szerepvállalás a gazdaságban, annál inkább csökken az üzleti elit jelentősége a gazdasági eliten belül, és annál inkább nő a hivatalnokoké.

Összegzés

Az előzőekben áttekintettük az elittel foglalkozó irodalom legfontosabb definícióit. Az elit meghatározásainak csoportosításánál a fogalom orientációját vettük alapul, megkülönböztetve képességbeli, hatalmi és pozicionális-strukturális definíciókat. Igyekeztünk ezeket a gazdasági elit esetében is összefoglalni, de természetesen egyik esetben sem törekedhettünk teljességre.

Hivatkozások

- Alba, Richard 1971. Who Governs – The Power Elite? It is All in How You Define it. *Human Factors*, 10, 27–39.
- Aron, Raymond 1950. Social Structure and the Ruling Class I–II.. *British Journal of Sociology*, 1, 1–6; 126–143.
- 1974. Two Definitions of Class. In: André Béteille (ed.) *Social Inequality*. Bendix Reinhard–Frank W. Howton 1962. Social Mobility and the American Business Elite. In: Seymour Martin Lipset–Reinhard Bendix *Social Mobility in Industrial Society*. Berkeley: University of California Press, 114–143.
- Bottomore, Tom 1993. *Élites and Society*. 2nd. ed. London: Routledge
- Burnham, James 1965. A „managerek” forradalma, vagy mi történik most a világban. In: Balogh J. (szerk.): *Modern polgári szociológia*. 2. kötet, Budapest, 7–83.
- Clifford-Vaughan, Michelina 1980. Democracy, Elitism and Scientific Methods. *Inquiry*, 23, 3–18.
- Dahl, Robert 1961. *Who Governs? Democracy and Power in an American City*. New Haven, Conn.: Yale University Press
- Dornhoff, G. William–Thomas R. Dye 1987. Introductiton. In: G. William Domhoff–Thomas R. Dye (eds.) *Power Elites and Organizations*. Newbury Park: Sage

- Dye, Thomas R. 1983. *Who's Running America? The Reagan Years*. Prentice Hall, N. J.: Englewood Cliffs
- Field, G. Lowel–John Higley 1980. *Elitism*. London: Routledge & Kegan Paul
- Giddens, A. 1974. Preface. In: A. Giddens–P. Stanworth (eds.) *Elites and Power in British Society*. London: Cambridge University Press
- Guttman, Wilhelm L. 1960. Social Stratification and Political Elite. *British Journal of Sociology*, 11, 137–150.
- Higley, John–G. Lowel Field–Knut Grøholt 1976. *Elite Structure and Ideology*. New York: Columbia University Press
- Laswell, Harold D. 1934. *World Politics and Personal Insecurity*. Chicago
- 1936. *Who Gets What, When and How?* New York
- 1948. *Power and Personality*. New York: Norton
- Laswell, Harold D.– Abraham Kaplan 1950. *Power and Society*. New Haven
- Marger, Martin N. 1981. *Elites and Masses: An Introduction to Political Sociology*. New York: Van Nostrand
- Miliband, Ralph 1989. *Divided Societies*. Oxford: Oxford University Press
- Mills, C. Wright 1963. The American Business Elite: A Collective Portrait. In: C. Wright Mills: *Power, Politics and People*. New York: Oxford University Press, 170–178.
- 1972. *Az uralkodó elit*. Budapest: Gondolat
- Mosca, Gaetano 1939. *Elementi di Scienza Politica*. Gius, Laterza & Figli, Bari
- Ornstein, M.– H. Stevenson 1981. Elite and Public Opinion before the Quebec Referendum: A Commentary on the State in Canada. *Canadian Journal of Political Science*, 14, 745–774.
- Pareto, Wilfredo 1972. A kormányzó elit. In.: Huszár Tibor–Somlai Péter (szerk.) *A polgári szociológia története 1917-ig/4*. Budapest: Tankönyvkiadó, 278–283.
- Poulantzas, Nicos 1978. *Political Power and Social Classes*. London: Verso
- Putnam, Robert D. 1976. *The Comparative Study of Political Elites*. Prentice-Hall New Jersey: Englewood Cliffs
- Veblen, Thorstein 1992. *The Theory of the Leisure Class*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers
- Weber, Max 1987. *Gazdaság és társadalom. I.* Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Zartman, I. 1982. Political Elites in Arab North Africa: Origins, Behavior and Prospects. In: Zartman et al. (eds.) *Political Elites in Arab North Africa*. New York: Longman